

ЖИВОТ ВОЈИСЛАВА ГРУЈИЋА – НАСТАВАК

НЕНАД Ђ. ЈАНКОВИЋ

Резиме: У целости је дат рукопис Ненада Јанковића о астроному Војиславу Грујићу.

Кључне речи: Историја астрономије, Војислав Грујић

УВОД

У Зборнику радова конференције "Развој астрономије код Срба VII" одржане у Београду 2012. године (Публ. Астр. друш. "Руђер Бошковић" бр. 13, 2014, стр. 625-630) објављен је део рада Ненада Јанковића "Живот Војислава Грујића".

Надаслов рада је гласио НЕОБЈАВЉЕНИ РУКОПИС НЕНАДА Ђ. ЈАНКОВИЋА О ВОЈИСЛАВУ ГРУЈИЋУ. У питању је уводни текст, који су потписали Војислава Протић Бенишек и Милан С. Димитријевић.

Следио је део необјављеног рукописа Ненада Јанковића под насловом "Живот Војислава Грујића" (Фрагмент рукописа).

Разлог скраћења рада значајног члана нашег Друштва др Војислава Грујића, резервног коњичког официра је било његово прикључење Југословенској војсци у отаџбини (четницима) 1942. године. Зато га револуционарне комунистичке власти хапсе у Београду 1944. и убијају највероватније 31. децембра, јер 1. јануара 1945. није био жив у затвору.

Приликом једне кућне посете Мирославу Бенишеку и његовој супрузи Војислави, Војислава ми је показала оригинални текст Ненада Јанковића. Текст је преузела 17. јануара 1997. на Филозофском факултету од Ненадовог сина доцента др Ђорђа Јанковића археолога. На њему је антикомуниста Ненад Јанковић, пред своју смрт, руком написао:

*Дати овај чланак о Грујићу Војки Протић-Бенишек, с тим да се може објавити само у целости, без цензурисања, иначе не!*³⁶

Наставак текста се објављује у целости. Додате су му две фотографије Грујића које су преузете из Л албума Н. Јанковића.

Милан Јеличић

Грујић је присуствовао раду неких комисија на Конгресу Међународне астрономске уније, одржаном у Паризу 9-17 јула 1935. Ту је упознао познатог француског астронома Жана Бослера (Jean Bosler), са којим је била и његова

36 Ненад Јанковић је умро 3. фебруара 1997. на ноћ. Сахрањен је 5. фебруара 1997 у 14:30 на Новом гробљу.

кћи Мари-Жана-Матилда (Marie-Jeanne-Mathilde), рођена у Медону 4.3.1909. Ускоро је уследило њихово венчање, у Марсеју, 22.2.1936, пред заступником председника Марсејске општине. Кумови су били Georges de la Valée, из Париза, и Драгомир Грујић (извод из регистра венчаних, издан у Марсеју 27.5.1936). Настанили су се у Београду, у кући браће Грујића, Небојшина 41а, у коју се уселише новембра 1936. Имали су кћер Марину, рођену 10.12.1936, и сина Јована, рођеног 3.1.1939. Ненета Грујић – тако су је у породици звали – била је нежна и образована жена. Лепо је свирала на виолини, али заокупљена децом не могла је јој посветити већу пажњу. Бослер је долазио у посету кћери и зету априла 1938 и априла 1940, а једном ју је посетила мајка, фебруара 1939, па и сестра близнакиња Мадлена са својим мужем Nègré-ом. Нажалост, породична срећа беше краткотрајна, јер је Ненета изненада умрла 29.5.1940 (САТУРН, 1939,128).

Слика 1. Ненета и Војислав Грујић, Жан Бослер, Марсеј 1938.

Прве ратне године Грујић проводи у Београду, на раду у својој гимназији, али као велики родољуб, ступа у додир са представницима Југословенске војске у отаџбини (ЈВО) те тајно ради против окупатора. Међутим, неки његови ученици, залуђени комунистичким једноумљем и мржњом према свима који се са њима не слажу, нањушише нешто о Грујићевим везама са ЈВО. Грујић осети да га шпијунирају, ваљда у првој половини 1942 (није знао да га шпијунира и рођена синовица), те затражи премештај у Јагодину. По одлуци од 9.6.1942 (Архив Југославије, 24-193-43), додељен је на рад Реалној гимназији у Јагодини, те се одселио из Београда, ваљда септембра те године. У више махова долазио је на краће време у Београд, па је у њему био и на Божић, 7.1.1943. У Јагодини Грујић наставља сарадњу са ЈВО преко заједничкога пријатеља начелник (срес-

ки или окружни) опомиње га да мирује, или да бежи, али он то не прихвата. А онда, једнога дана, неки његови ученици – друкчије васпитани од београдских – приметише неколико немачких жандара како се упућују Грујићевој кући. Пожурише пречицом да га обавесте. Стигоше пре Немаца, те Грујић, опоменут, преко дворишта и врта напусти кућу, оде у шуму и придружи се ЈВО. Пошто је службу напустио, српска влада донесе одлуку 17.2.1943 да се отпушта из службе (Архив Југославије, 24-193-43, М.с.Бр.447). Када је једном долазио кришом у Београд, кријући се код брата (тада се видесмо), Немци ухапсише Драгомира Грујића. Немачки официр на саслушању рече му да је оптужен због скривања непријатеља Немачке. Грујић старији рече му: "Ја сам резервни официр, као ви, а да ли бисте Ви свога брата издали непријатељу?" Немац поћута, затим рече да не би, те га ослободи.

Слика 2. Слава Јанковић (сестра Ненада Јанковића) Ненета Грујић и њена кћер Марина, Марсеј, јул-август 1938.

Војислав Грујић примљен је у ЈВО као резервни официр, ваљда капетан. Налазио се на дужности у једноме селу код Обреновца, где је одржавао везе са другим јединицама ЈВО. Ту га посетих августа 1944. Рече ми том приликом да се ниједном није сукобио са партизанима, јер их у том крају није ни било. Избегаво је љотићевце. Из куће у којој тада становаше они беху мобилисали једнога младића, али он од њих управо тада беше побегао. С обзиром да би га љотићевци могли тражити, Грујић је прешао у једну другу кућу, јер је са њима, по препоруци, требало избегавати додире.

Чим је Београд "ослобођен", партизани затворише Драгомира Грујића, под истом оптужбом као Немци. Понавља се исти приказ као у немачком затвору, јер он и партизанског иследника упита: би ли свога брата издао непријатељу да га стреља? Пуштен је на дан своје славе светог Игњатија, 2.1.1945. У затвору је био на Дедињу. У собу са мноштвом затвореника повремено је долазио Слободан Пенезић Крцун и, ради забаве, убијао на лицу места по неколико затвореника, пиштољем. По пуштању из затвора, Драгомир Грујић враћа се својој кући. Једва се попео уз степенице, изможден и утучен. Ускоро потом долази његова кћи Олга и угледавши га рече запрепашћена и огорчена: "Е баш су блесави када су те пустили!" До такве нељудскости доводи једна наказна идеологија.

Што се тиче Војислава Грујића, он је после повлачења Немаца дошао кришом у Београд. То је, наравно, сазнала његова синовица Олга, коју је једна њена професорка затровала мржњом према свима који нису за комунизам. Зато је Олга бившим ученицима Пете мушке гимназије рекла да им је некадашњи професор, "народни непријатељ", сада у Београду, па су га вребали. А Грујић тада учини велику несмотреност: оде 1.11.1944 на гроб своје жене. Враћао се Цетињском улицом, а у њој се налазило једно одељење ОЗНЕ. Ту га приметише његови ученици, шчепаше га и предадоше ОЗНИ. Био је затворен у згради на Обилићевом венцу, где се раније налазила Специјална полиција, а сада је за исте сврхе користе нови властодршци. А када су пријатељ Стеван Рацков и синовица Олга дошли 1.1.1946, да му предаду пакет, одговорено им је да га за њега неће примити. То је значило да је убијен, свакако претходног дана. Чувши то, Олга је пала у несвест. Међутим, доцније, када се срела са својом професорком, ова ју је убедила да је све у реду, те је Олга говорила да је стриц добио што је заслужио.

Бослер, у Марсеју, не зна шта се догађа у Београду јер не добија вести доста времена. Зато пише Ђорђу Николићу – тада у Француској – 22.5.1945 да је посредним путем, али од Вере Грујић, сазнао да му зет није "међу живима". Она је, истовремено послала фотографије деци, а на њима су "обоје приметио у жалости". Наставља: "Војин губитак ме страшно заболео: изгледало ми је као да ми је драга кћи по други пут однета. Толико сам желео да га после рата видим! А сада су тамо само два мала сирочета." Необавештен о томе шта се овде збива, Бослер нагађа: да ли је Грујић убијен од стране швабова као "слободан стрелац", или као талац, да ли је био са Титом, или пак са Михајловићем, па су га југословенски комунисти убили као политичкога противника. Закључује да је у томе разлог што породица не пише. Каже како ништа не зна шта се догађа у Југославији, па не зна ни кога је Грујић служио, Тита или Михајловића. Зато очекује од Николића вести. Он чак ни за Николића не зна где су га Немци ухапсили пре слања у Бухенвалд, у Француској или Југославији, у Клермону или Београду. Отишао би у Београд, али мисли да је то сада тешко остварити (НП, 23/45).

У то време ни Николић није могао знати шта је са Грујићем, па ни са његовима. Бослеру је нешто писао, па у одговору на то Николићево писмо, 30.5.1945, присећа се: када је Грујић 1940 био у Марсеју рекао је како не зна да ли ће Југославија ући у рат, "али урадићемо оно што нам Русија саветује". Дакле, није био непријатељ Русије. Али, с друге стране, краља Александра сматраше јунаком независности, желео је да га син Петар наследи, а био противник политике кнеза Павла према Немачкој. Зато је можда Воја ступио у војску генерала Михајловића. Али пропаганда против четника доспела је и до Бослера, па помишља: што је Михајловић почео сарађивати са Немцима, онда се ваљда определио за Тита (НП, 24/45). Бослер је наиван, па 20.6.1945 пише и чуди се што му се Драгомир Грујић не јавља; он чак не зна ни за Драгомира Грујића да ли је жив. Мисли да "полицијска цензура нема шта да ради када је у питању породична преписка" (НП, 26/45). Има и те како!

Доцније, 7.9.1945 Бослер пише Николићу како би покушао да оде у Београд и на лицу места увери се шта се може учинити за децу. Открио је некако да је Грујић био у Михајловићевој војсци, те да су га партизани стрељали. У томе уверењу поткрепљује га ћутање Вере Грујић и њеног оца. Они се не би устручавали да отворено пишу у случају да је Грујић пострадао од Немаца, бомбардовања или Титових непријатеља. Али не разуме зашто су Воју стрељали, јер он није могао издати у корист Немаца или Италијана, које је мрзео. Зато нема другог објашњења, него да је стрељан у Београду, без икаквога суђења, као сви војници и официри Михајловићеве војске. Вера му је још јавила да је њен отац, агроном, на Мађарској граници (НП, 36/45).

Најзад је и Бослеру све постало јасно, те је само остало да се побрине за децу. Николићу ће писати 19.6.1946 – он је сада у Београду – и захвалити на вестима о унуцима. Нада се да ће их видети у Марсеју кроз 2 или 3 месеца. Ако је потребно, он ће олакшати пут деци и Вери. Биће срећни да их виде, а о њима ће се сви старати, његова жена, кћи Мадлена, Ненетина близнакиња, и остала породица. Нуди да плати трошкове превоза (НП, 57/46). Изгледа као да беше договорено да деца буду у Марсеју привремено, па Бослер пита колико ће дуго остати и ко ће их вратити. Он има пасош са југословенском визом, па у септембру може доћи у Београд, ако буде потребно (НП, 58/46, од 5.8.1946).

Још један пријатељ из Француске, астроном Жилбер Ружије, питао се шта је са Војиславом Грујићем. Од Бослера је сазнао да је Грујић стрељан, јер се борио са Михајловићем (НП, 42/45, од 15.10.1945). Доцније пише како сматра да је Бослер у праву што децу хоће да узме к себи (НП, 59/46, од 9.8.1946). Потом, 14.9.1946, пише Николићу како је сазнао да је он, Николић, успео да децу пошаље њиховоме деду Бослеру (НП, 60/46). Николић је можда нешто помогао око пасоша, а децу је отпратила Вера Грујић. Према томе, Марина и Јован су почетком септембра већ били у Марсеју. Обоје ће тамо остати да живе.

(Скраћеница "НП" односи се на збирку писама Ђорђа Николића. За поједине податке послужила су усмена саопштења Драгомира Грујића, Милице Грујић, Стевана Рацкова и друга сазнања).

Београд, 7.3.1992.

Ненад Ђ. Јанковић

THE LIFE OF VOJISLAV GRUJIĆ – CONTINUED

Nenad Janković's manuscript on the astronomer Vojislav Grujić is given in its entirety.

Keywords: History of Astronomy, Vojislav Grujić